

Новікова А. О.

магістрант кафедри англійської філології і перекладу
Національний авіаційний університет

Линтвар О. М.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ У РОМАНІ О. ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» ТА ЙОГО АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів», опублікований 2009 року, одразу після виходу отримав безліч схвальних відгуків – і фахівців-літературознавців, і пересічних читачів. Твір проаналізований у численних публікаціях. Я. Поліщук звернув увагу на те, що «проблемна площина роману... концептуалізує образ пам'яті» [11, с. 189], дослідник говорить, що авторська «візія відтворення пам'яті минулого власне й опирається на культурі приватної правди, живої й плинної, протиставленому «музейній», закостенілій і мертвій правді історії» [11, с. 192]. Олена Романенко акцентує на тому, що твір Оксани Забужко – це «панорамний роман – рефлексія, темпоритм твору – інтонаційно-рефлексивний, зітканий зі снів, спогадів, розмов, внутрішніх монологів героїв» [12, с. 231], зауважуючи, що проблематика роману тісно пов'язана із тим, у ньому відображене «семантико-психологічне віддзеркалення емоційного та екзистенційного досвіду кількох поколінь українських родин, цілої нації та головних героїв твору» [12, с. 228]. К. Хижняк говорить про те, що у романі «Музей покинутих секретів» рецепція тоталітаризму подається через осмислення проблеми зради і жертвовності [18]. Цікаві висновки зроблені у працях В. Агеєвої [1], Я. Поліщука [10], Н. Дудко [5], Т. Тебешевської-Качак [15], Ю. Зерней [8], Б. Сологуб [14]. Та навіть побіжний огляд праць, присвячених твору Оксани Забужко, засвідчує: досліджень, в яких би було проаналізовано жанрово-стильові особливості твору, осмислення специфіки композиційної будови та змістово-формальних компонентів, – бракує. Цим і зумовлена *актуальність обраної теми*.

«...коли я починала збір матеріалу, притомних публікацій по визвольних змаганнях було ще кіт наплакав, доводилося працювати з живим переказом» [6, 143], – коментувала Оксана Забужко особливості роботи над романом «Музей покинутих секретів». Більше того у післямові до другого видання твору, авторка зазначає: «Коли я починала «Музей...», власне українських публікацій, на підставі яких далось б більш-менш повнокровно виписати історію Гельці Довган і Адріяна Ординського, було мізерно мало. Головними документальним джерелом, на яке я покладалася, лишалась так звана «усна історія» – та, що зберігається у переказах. Тож найпершу й найтрепетнішу дяку складаю ветеранам – свідкам і героям трагедії 1940-х, котрі згодились

зустрітися із мною для інтерв'ю і, кожен різною мірою, вділили моїм персонажам частку свого життя» [7, с. 823]. Відтак, є очевидним, що текст роману і соціокультурний, історичний та художній контекст – специфічні, наділені концептуальними ознаками. Комунікативне функціонування такого тексту можна описати через поняття Кіта Оутлі *writingandreading* – «письмо й читання», яким послуговується І. Колегаєва, стверджуючи, що у складних відносинах текст – позатекстова реальність відбувається як «поглиблення інформаційного потенціалу тексту (діяльність адресанта) і поліпшення його інтерпретацій (діяльність адресата) за рахунок розширення обсягу й ускладнення структури у межах такого комунікативного феномену, як *мегатекст*». Дослідниця зауважує, що у відносинах текст (роману – у нашому випадку) та коментарів до тексту (наприклад, приміток і зауважень автора) формується особливе поняття – мегатекст. Змістово-формальними маркерами таких відносин є поняття «тут у тексті» та «там, за межами цього тексту», зміна і перехід у межах цих маркерів, як, на прикладі роману «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко, І. Колегаєва коментує як «поліпшення тезаурусних запасів читача, на закриття певних лакун у його культурному світогляді» [9, с. 174]. Розгортання текстового простору – насамперед в уяві читача, розширення його комунікативної компетенції, знань про минуле, його історичної індивідуальної пам'яті – усі ці ознаки присутні у романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко. Текст твору, його значення та тема множиться у численних автокоментарях та коментарях, які складають цілісний мегатекстовий простір, яким мандрує читач. Усі коментарі авторки до твору, надані в інтерв'ю та післямові, є прямим вказівками на усну історію метод вивчення минулого та джерело пізнання родинного спадку, історичної пам'яті – як індивідуальної, так і національної колективної. Крім того, письменниця пропонує для тих, хто «слабо орієнтується в історичному контексті представлених тут, від 1943-го по 2004-й, сюжетів і, прочитавши «Музей покинутих секретів» [7, с. 827]. Письменниця немов запрошує читача до читання мегатексту, яке «метафорично уявляється мандрівкою з путівником у руках. Мандрівник може скористуватися послугами і порадами путівника, а може знехтувати ними і відправитись у подорож-читання основного тексту, оминаючи усі підказки допоміжних текстів. В окремих випадках він може обмежитися лише путівником, навіть не вирушаючи у подорож. Зрозуміло, що вибір залишається завжди за читачем. Але так саме зрозуміло, що максимум інформаційного потенціалу реалізує саме мегатекстове ціле» [9, с. 176].

Мегатекстова цілісність роману «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко визначається не тільки автокоментарями і коментарями, вміщеними у видання твору, але й тим, що авторка інтерпретує як національний наратив: «Насправді це дуже просто пояснюється: матриці нема! «Нема куди» пам'ятати. За 18 років «умовної незалежності» Україна так і не виробила необхідної умови існування всякої, за Бенедиктом Андерсоном, «уявної спільноти»: єдиного національного наративу – того, що дає кожному громадянину країни змогу ясно бачити й розуміти, чому його діди й батьки в такому-то році опинилися в такій-то точці історичного пейзажу і в якому історичному сценарії були задіяні. Практично все ХХ століття темніє за нами хаосом «дерев, за якими не видно лісу», – не кажучи вже про якийсь до того

«лісу» компас чи мапу. А без такої «мапи», котра єдина й дає країні змогу «не заблудитися» в сьогоденні, щоденна нова інформація вже не аналізується суспільством, бо нема наготові тих «щільників», куди її належить «вмонтувати». Усі наші спроби конструювання національного нарративу розрізнені й безсистемні, державні інституції тим не займаються, все робиться самопливом» [6, с. 144].

При перекладі культурно забарвлених одиниць перекладач може зустрітися з деякими труднощами. По-перше, це відсутність у мові перекладу потрібного еквівалента. Таке явище має місце через відсутність у носіїв цієї мови об'єкта, який ця реалія позначає у мові оригіналу. По-друге, це необхідність, передати не лише предметне, семантичне значення реалії, а також і її конотативне значення – національне та історичне забарвлення, колорит. Чітких правил перекладу таких одиниць немає, адже кожен перекладач повинен враховувати перш за все контекст, і, спираючись на свій досвід та володіння мовою перекладу обирає найбільш влучний спосіб їх передачі. Проте дослідники С. Влахов та С. Флорін пропонують таку загальну схему прийомів передачі реалій у художньому перекладі [1, с. 93]:

1) транскрипція та транслітерація;

2) переклад способом заміни (субституція): за допомогою неологізмів (калька, напівкалька, освоєння, семантичний неологізм); приблизний переклад (родо-видова заміна, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення); контекстуальний переклад.

Наведемо приклади способів перекладу культурно забарвлених одиниць, які найчастіше зустрічалися у перекладі роману О. Забужко «Музей покинутих секретів».

«Під час хрущовської реабілітації розстріляним у тюрмах НКВД ліпили були в довідках для родичів, у графі «Причина смерті», найвигадливіші медичні діагнози». «During the Khrushchev thaw, officials who issued belated death certificates to the families of those executed in the NKVD prisons came up with all kinds of diseases to fill in the «cause of death» field». У даному реченні бачимо переклад реалії суспільного життя – аббревіатури «НКВД» – способом транслітерації.

Так само перекладено і аббревіатуру «КГБ» (KGB). За допомогою транскрипції найчастіше передають географічні та власні назви, а також імена.

« – Мені бабуся розповідала, – не знати до чого каже журналістка, впавши в задуму, – що вони прадідову бібліотеку тоді були закопали – там купа була дореволюційних книжок, Винниченко, Грушевський, історія французької літератури в Петлюриному перекладі – ну, вони й перелякалися...». «Grandma told me,» the reporter begins thoughtfully, «that they buried Great-Grandfather's entire library then, a stash of pre-revolutionary books: Vynnychenko, Hrushevsky, a history of French literature in Petliura's translation – enough that they were afraid, you know». Тут присутні власні назви – прізвища українських істориків, які передали способом транскрипції. Те ж саме відбувається практично з усіма іменами та прізвищами, які зустрічаються у творі (Uncle Volodya, Olha Fedorivna, Lyudmyla, Ambroziy, Apollinaria).

«Пижикові», еге ж, ось як це звалось, – по-армійському вишикувані лави мовчазно чорніючих «пижиків» на трибуні Мавзолею 7-го листопада...».

«Pyzhyk. That's what the fur was called, that's right, herds of silently black pyzhyks lined up in military precision on the terrace of Lenin's Mausoleum on the 7th of November...». В наведеному прикладі є одразу дві реалії: побутова (пижик) та власне ім'я (Мавзолей). Першу перекладено способом транскрипції, а другу – калькуванням.

«А цей був просто класичний, хоч зараз у каталоги: козак у червоному жупані, дівчина у вінку з лентами, криниця з журавлем, білий у яблуках кінь, біла хата на зеленому полі – і внизу, жовтим по зеленому, наївним невиробленим почерком, отой підпис». «And the piece was a real classic, fit for a catalog: the kozak in a long red zupan, the girl wearing a wreath with ribbons, the well with a sweep, the white dappled horse, white house on a green field, and below, yellow on green, in naive unpracticed lettering—that title». В даному реченні присутні українські реалії жупан, козак, вінок, криниця з журавлем, хата. Перекладач вдався до транскрипції (kozak, zupan), калькування (wreath, well with a sweep).

Лінгвокультурологічний підхід при перекладі художнього тексту передбачає також залучення інтерпретативної теорії перекладу. Ця теорія базується на положенні про те, що спілкування між людьми здійснюється не шляхом обміну одиницями мови, а за допомогою мовних висловів-текстів, що мають певний сенс. Причому сенс цілого тексту не зводиться до простої суми значень мовних одиниць. Саме виокремлення сенсу з початкового повідомлення і перевираження його в тексті перекладу є основним завданням перекладача [2]. Тобто основною задачею фахівця є не послівний переклад, а охоплення, розуміння ідеї тексту чи його частини і подальша його передача мовою перекладу.

Серед способів передачі лінгвокультурологічних одиниць, що зустрічаються у перекладі роману О. Забужко «Музей покинутих секретів», який здійснила Н. ШевчукМюррей, переважають транскрипція, калькування, транслітерація, трансформація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Оксана Забужко в «музеї» УПА [Електронний ресурс] / Віра Агеєва // Сучасна українська книгосфера. -17 березня. – 2010. – Режим доступу: <http://avtura.com.ua/reviw/94/>

2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / Аляйда Ассман; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. – К.: Ніка-Центр, 2012. – 440 с.

3. Грінченко Г. Усна історія як метод і джерело дослідження / Гелінда Грінченко // режим доступу: <http://liistans.com/LiberUA/Book/OST/3pdf>

4. Дзюба І.М. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І.М. Дзюба. – К.: Видавничий дім «КМ Academia», 1998. – 276 с.

5. Забужко О. «Вся наша історія – це музей похованих секретів» / О. Забужко // Український журнал. – 2008. – № 9. – С. 46–49.

6. Забужко О. Музей покинутих секретів: роман. Вид. 2-е, доп. / Оксана Забужко. – К.: Факт, 2009. – 832 с.

7. Зерній Ю. Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті / Юлія Зерній // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – № 4 (8). – С. 35–43.

8. Колегаєва І. М. Текст і мегатекст як члени єдиної комунікативної родини / І.М. Колегаєва // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К.: Логос, 2012. – С. 170–178.

9. Поліщук Я. Жінка, пам'ять, мова [Електронний ресурс] / Ярослав Поліщук // ЛітАкцент – світ сучасної літератури. – 3 червня. – 2010. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2010/06/03/zhinka-ramjat-mova/>

10. Поліщук Я. Реінтерпретація пам'яті в сучасному українському романі / Я. Поліщук. Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2012. – С. 183–204.

11. Романенко О. Семіосфера української масової літератури: Текст. Читач. Епоха / Олена Романенко. – К.: Якубець А.В., 2014 – 362 с.

12. Рюзен І. нові шляхи історичного мислення / Пер. з нім. В. Кам'янець \ Пори Рюзен. – Л.: Літопис, 201. – 358 с.

13. Тебешевська-Качак Т. Історія, що стає літературою у стилі Оксани Забужко [Електронний ресурс] / Тетяна Тебешевська-Качак // Буквоїд. – 9 лютого. – 2010. – Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2010/02/09/083513.html>

14. Терен Т. Оксана Забужко: «Я написала роман народу, позбавленого написаної історії» / Т. Терен // Рідний край: Науковий, публіцистичний, художньо-літературний альманах / Полтавський держ. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка. – Полтава: АСМІ, 2010. – 2010 №1 (22). – С. 142–146.

15. Тураєва З.Я. Лінгвістика тексту. Текст: Структура и семантика / Тураєва Зинаїда Яковлевна. – Изд. 2-е, доп. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 144 с.

16. Хижняк К.В. Мотиви зради та жертвовності у тоталітарній моделі світу в прозі О. Забужко / К.В. Хижняк // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – №963. Сер.: Філологія. – Вип. 62. – С. 157–159.